

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

lichaam (*personalisation*) en het maken van contact (*object relating*). Eerst leeft de baby in een subjectieve wereld die hij creëert, vervolgens vertoef hij in een transitionele wereld en ten slotte leert hij kennis te nemen van de externe wereld en er een relatie mee aan te gaan. Langzaam groeit het besef dat men de wereld niet almachtig onder de eigen controle kan houden. In het stadium van het objectgebruik vernietigt de baby de moeder als subjectief object, verdrijft haar uit de zone van almacht en ontdekt haar als extern persoon. Slechts wanneer de moeder deze destructie overleeft, krijgt liefde een nieuwe betekenis en ontspruit er iets bijzonders in het leven van het jonge kind, namelijk fantasie.

Het boek van Dias is vooral interessant omdat duistere concepten van Winnicott begrijpelijk worden, zoals imaginaire elaboratie. Tijdens het proces van personalisatie zal de baby zich geleidelijk het eigen lichaam toe-eigenen. De imaginaire elaboratie of de creatie van betekenis gaat vooraf aan de mentale operaties van representatie, verbaliseren en symbolisatie. Het onderscheid tussen imaginaire elaboratie, verbeelding, fantaseren en schematiseren van het lichaam wordt helder uitgelegd.

Dias formuleert ook filosofische en epistemologische beschouwingen bij de theorie van de maturatieprocessen. De omgeving determineert de baby niet op een causale manier, maar voorziet in faciliterende condities die de natuurlijke groei mogelijk maken. Ze synthetiseert mooi de objecties die Winnicott maakt tegen het denken van Freud, Klein en Hartmann. Volgens Winnicott kan een kind niet begrepen worden op grond van de freudiaanse theorieën over de neurose. Pas wanneer het kind geïntegreerd is tot een eenheid en mij van niet-mij kan onderscheiden, is het in staat een neurose

te ontwikkelen. De graduele integratie in ruimte en tijd kan onmogelijk begrepen worden in termen van driftpsychologie. Winnicott verwerpt pogingen om het menselijk wezen te objectiveren. Zijn denken is antidogmatisch. Hij wantrouwt abstracte conceptualisaties die losstaan van de ervaring en verwerpt gesloten, abstracte systemen, wat hem niet belet om originele theoretische paden te betreden, onafhankelijk van die van Freud en Klein.

Dit is een compact, theoretisch boek zonder klinische vignettes, dat prima de ontwikkelingstheorie van Winnicott samenvat. In dit boek kondigt de auteur haar nieuwe boek aan over de psychose volgens Winnicott. Het probleem ligt dan volgens haar in een vroege omgeving die niet genoeg is afgestemd en te weinig biedt om de almachtsillusie van de baby in stand te houden.

Bion als supervisor

Bespreking van

.....
 Jose Americo Junqueira de Mattos, Gisele de Mattos Brito & Howard Levine (Eds.). (2017). *Bion in Brazil — Supervisions and commentaries*. London: Karnac Books. ISBN 978 1 78220 3209 , 300 pp., £ 23,99

.....
 JAN CAMBIEN

Bion en Lacan: men wordt vaak getroffen door de gelijkenissen in hun stijl en visie. Filosofisch geïnteresseerd en geïnspireerd, beklemtonen ze allebei het belang van het socratische niet-weten van de psychoanalyticus. Beide auteurs hebben hun tot de verbeelding sprekende concepten en theorieën geformuleerd in een literaire, maar soms moeilijk toegankelijke stijl. Men kan zich

afvragen of beide auteurs zich nog laten invoegen in het freudiaanse paradigma. Wat Lacan betreft kan men ongetwijfeld stellen dat zijn 'retour à Freud' een geheel nieuw universum heeft gecreëerd, dat nog nauwelijks verband houdt met het freudiaanse paradigma. Alleen sommige lacanianen zijn zich hiervan niet bewust.

De vraag stelt zich of ook het denken van Bion een geheel zelfstandig paradigma heeft ontwikkeld: is Bion nog een freudiaan? De vraag stellen veronderstelt een positief antwoord op de vraag of Melanie Klein nog wel een freudiaan was. Ook over die vraag zou men uiteraard lang kunnen debatteren, maar hier kan ik alleen stellen dat naar mijn overtuiging de geniale bijdrage van Klein zich perfect laat integreren met het denken van Freud. Indien Bion een kleiniaan genoemd kan worden, dan ook een freudiaan.

In zijn voorwoord stelt Braga dat dit boek illustreert hoe Bion, in het bijzonder de late Bion, het freudiaans-kleiniaans universum verlaat om een geheel nieuwe visie op psychoanalyse te starten: 'a new vision of psychoanalysis waiting for development and pointing to the future' (p. xviii). Waar een groter deel van de psychoanalytische gemeenschap Bions werk ziet als een toevoeging aan, en uitbreiding van, het freudiaans-kleiniaans denken, is er in Brazilië sprake van 'Bionization', waarin Freud en Klein in het beste geval bekeken worden door de bioniaanse lens. Braga verwijst daarbij naar de Vermote-Taylor-controverse in de *International Journal* in 2011. Terwijl Vermote het grensverleggende van Bions late werk verdedigt, blijft Taylor gereserveerder over de betekenis van dit late werk. Braga sluit zich aan bij Vermote en is van mening dat die vernieuwende ontwikkeling van de late Bion perfect resoneerde met de 'onbesmette' openheid van geest en de mentaliteit van de Brazilianen. De late Bion

was bezig met niet-verbale dimensies, met 'being' eerder dan met 'knowing', met intuïtief eerder dan intellectueel begrijpen. En laat dit nu net typerend zijn voor de Braziliaanse psyche! Feit is dat Bion in de laatste zes jaar van zijn leven vier keer (in 1973, 1974, 1975 en 1978) in totaal honderddertig supervisie sessies heeft gegeven. Dat is niet niks!

Reeds in eerdere publicaties (onder andere: Bion 1978, 1980, 1990, 2005, 2005i) kon men Bion live aan het werk zien in interactie met een publiek van analytici. Niet via formele lezingen, maar in improviserende dialogen geeft Bion daar inzicht in de concepten en hypothesen die hij eerder in formele en abstracte artikelen en boeken had gepubliceerd. Het is beklijvende en warm aanbevelen lectuur, omdat men de charismatische, humane en humoristische mens achter het werk leert kennen, en op een bevattelijke manier toelichting krijgt over een niet altijd eenvoudig oeuvre.

In het hier besproken boek krijgen we Bion als supervisor (in groep) rechtstreeks te horen. Dertien van de honderddertig supervisiesessies zijn letterlijk vanonder veertig jaar stof op magnetische geluidsbanden gehaald en met het nodige geduld 'getranscribeerd'. Het is een aanvulling op een eerdere publicatie van supervisiesessies in Brasilia (Bion, 1986). Bion heeft het hier niet over zijn theorieën, maar over analysanten, over casussen ingebracht door Braziliaanse analytici. Het is uniek materiaal om na te gaan wat de consequentie in de praktijk is van zijn denken, en evenzeer om te toetsen of hij al dan niet nog een freudiaan-kleiniaan genoemd kan worden, de vraag die in de inleiding wordt gesteld.

Elke lezer kan zich een mening vormen over deze kwestie, en daarbij de worsteling aangaan met het beroemde adagium van Bion: 'Get rid of memory and desire!' Interessant

is dat de lezer na elke supervisiesessie zijn eigen interpretatie van de sessie kan confronteren met een paginalang commentaar van telkens een andere Braziliaanse psychoanalyticus.

Mijn overtuiging voorafgaand aan de lectuur van dit boek was dat Bion ook in zijn latere werk geheel binnen het 'klassieke' freudiaans-kleiniaanse paradigma is gebleven. Heel wat tussenkomsten in deze *transcripts* lijken mij dat ondubbelzinnig te bevestigen. Er is zijn herhaald beklemtonen van het belang van observatie, van proberen de 'feiten' te zien, van refereren aan de wetenschap, als het baken waarnaar men zich moet richten in een zoektocht naar de Waarheid, en zijn mijmeren over de biologische basis van de psyche. Voor Bion is psychoanalyse zich bewust worden van, kennis nemen van. De psychoanalyticus zelf is niet aan de orde in een psychoanalyse; psychoanalyse gaat niet over de psychoanalyticus (p. 78), een hoogst klassiek-freudiaanse opvatting over tegenoverdracht. Als de analyticus moeilijkheden met zijn analysant schetst, haalt Bion het gehele klassiek kleiniaanse arsenaal boven om licht te doen schijnen over de klinische impasse (bijvoorbeeld hoofdstuk 9, supervisie D17, p. 137). Ik kwam geen passages tegen waarin Bion verdedigde dat we simpelweg intuïtief moeten reageren op de analysant en spontaan, samen, in een hopelijk neo-constructieve, vruchtbare interpersoonlijke intersubjectiviteit tot transformaties zouden moeten komen, die ons in een oneindig en nog onbekend universum zullen katapulteren. Hier begint de worsteling met het adagium. Misschien ben ik een catastrofaal stupide en arrogante lezer, die slachtoffer is van zijn geheugen en zijn wensen. Immers, heel wat commentatoren treffen in dezelfde sessies

juist een Bion aan die de grenzen van de psychoanalyse verlegt of oversteekt. Dit boek is een welkome verdere documentatie over de uitzonderlijke figuur die Bion is geweest. Men leest het een beetje als een fan die onverwacht nieuw archiefmateriaal van zijn idool op YouTube ontdekt. Beelden klankkwaliteit laten te wensen over, en het was niet zijn beste optreden, maar toch luistert men ontroerd. Voorwaarde hiervoor is wel dat men al fan is. Fan worden zal echter makkelijker gebeuren door lectuur van het klassieke Bion-canon.

Literatuur

- BION, F. (1978). *Four discussions with W.R. Bion*. Clunie: Roland Harris.
- BION, F. (RED.). (1980). *Bion in New York and Sao Paulo*. London, Clunie: Karnac.
- BION, F. (RED.). (1986). *Clinical seminars and four papers — Wilfred R. Bion*. Abingdon: Fleetwood.
- BION, F. (RED.). (2005). *Bion, W.R. The Tavistock seminars*. London, Karnac.
- BION, F. (RED.). (2005i). *Bion, W.R. The Italian seminars*. London: Karnac.
- BION, W.R. (1990). *Brazilian lectures*. London: Karnac.

Privacy door een psychoanalytische bril

Bespreking van

Helen K. Gediman (2016). *Stalker, hacker, voyeur, spy — A psychoanalytic study of erotomania, voyeurism, surveillance, and invasions of privacy*. London: Karnac Books. ISBN 978 1 7822035 1 3, 244 pp., £ 23,19

TIM SYMONS

Een boek over privacy, een thema dat zeker ook de moeite waard is om door een psychoanalytische bril te bekijken. Naar mijn